

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i08.017>

UDK 808.3

<https://orcid.org/0009-0008-0183-8587>

NEMIS TILIDAGI QUR'ON, INJIL VA IBODAT MATNLARIDA SOTSIODEYKTIK VA TEKSTUAL DEYKTIK BIRLIKLAR: “BRUDER”, “GEMEINDE”, “SIEHE”, “DENN” KABI BIRLIKLARNING MATN ICHIDAGI ROLLARI

Abduraxmonova Ra'no Kosimovna

Namangan davlat chet tillar instituti mustaqil izlanuvchisi (DSc)

r.abdurakhimova@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis tilidagi Qur'on tarjimalari, Injil matnlari hamda ibodat diskursida uchraydigan sotsiodeyktik va tekstual deyktik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda diniy matnlarning kommunikativ tabiati, muallif–o'quvchi munosabatini shakllantirish mexanizmlari hamda diniy diskursda ijtimoiy yaqinlik va ruhiy birlikni ifodalovchi til vositalari o'rganiladi. Xususan, *Bruder*, *Gemeinde* kabi sotsial murojaat birliklari hamda *siehe*, *denn* singari tekstual deyktik elementlarning matn ichida ma'no yo'naltirish, e'tiborni jalb qilish, izohlash va dalillash funksiyalari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari diniy diskurs lingvistikasi, pragmatika hamda deyksis nazariyasi doirasida muhim ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: diniy diskurs, deyksis, sotsiodeyksis, tekstual deyksis, nemis tili, Qur'on tarjimalari, Injil matnlari, ibodat matnlari, pragmatika, lingvopragmatika, kommunikativ strategiya, diniy leksika.

SOCIO-DEICTIC AND TEXTUAL DEICTIC UNITS IN GERMAN QUR'AN, BIBLE, AND PRAYER TEXTS: THE ROLES OF “BRUDER”, “GEMEINDE”, “SIEHE”, AND “DENN” IN RELIGIOUS DISCOURSE

Abstract: This article examines socio-deictic and textual deictic units in German translations of the Qur'an, Biblical texts, and prayer discourse. The study focuses on the linguistic and pragmatic functions of lexical items such as *Bruder*, *Gemeinde*, *siehe*, and *denn* within religious communication. Particular attention is given to the role of socio-deictic forms in constructing spiritual solidarity and collective identity, as well as to textual deictic markers that organize discourse, guide interpretation, and strengthen argumentative structure. The analysis demonstrates that deictic elements in religious texts perform not only referential

functions but also serve as instruments of persuasion, cohesion, and theological emphasis. The findings contribute to discourse linguistics, pragmatics, and deictic theory within the framework of religious communication.

Key words: religious discourse, deixis, socio-deixis, textual deixis, German language, Qur'an translation, Biblical texts, prayer discourse, pragmatics, discourse analysis, linguistic cohesion.

СОЦИОДЕЙКТИЧЕСКИЕ И ТЕКСТУАЛЬНЫЕ ДЕЙКТИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В НЕМЕЦКИХ ТЕКСТАХ КОРАНА, БИБЛИИ И МОЛИТВ: РОЛЬ “BRUDER”, “GEMEINDE”, “SIEHE”, “DENN” В РЕЛИГИОЗНОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация: В данной статье анализируются социодейктические и текстуальные дейктические единицы в немецких переводах Корана, библейских текстах и молитвенном дискурсе. Особое внимание уделяется лингвопрагматическим функциям таких единиц, как *Bruder*, *Gemeinde*, *siehe* и *denn* в структуре религиозного текста. Социодейктические формы рассматриваются как средства выражения духовной солидарности и коллективной идентичности, тогда как текстуальные дейктические элементы выполняют функцию организации дискурса, направляют интерпретацию и усиливают аргументацию. Результаты исследования показывают, что дейктические единицы в религиозных текстах выполняют не только референциальную, но и убедительную, когезионную и теологически акцентирующую функции. Работа вносит вклад в развитие дискурс-лингвистики, прагматики и теории дейксиса в рамках религиозной коммуникации.

Ключевые слова: религиозный дискурс, дейксис, социодейксис, текстуальный дейксис, немецкий язык, перевод Корана, библейские тексты, молитвенный дискурс, прагматика, анализ дискурса, когезия текста.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda diniy diskursni o‘rganish lingvopragmatika, diskurs tahlili hamda kommunikativ tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, muqaddas matnlar — Qur’on tarjimalari, Injil matnlari va ibodat nutqi — nafaqat diniy mazmunni yetkazuvchi vosita, balki ijtimoiy, madaniy va ruhiy kommunikatsiyani shakllantiruvchi murakkab til tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Diniy matnlar o‘ziga xos kommunikativ makon yaratadi: unda muallif, ilohiy manba, diniy jamoa va individual o‘quvchi o‘rtasida doimiy semantik aloqa mavjud bo‘ladi.

So‘nggi yillarda **deyksis nazariyasi** (deixis theory) tilshunoslikda matn ichidagi referensiya, nutq subyektlari o‘rtasidagi munosabat hamda kommunikativ yo‘naltirish mexanizmlarini tushuntirishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Deyksis hodisasi nutq jarayonida ma’no markazini belgilash, adresatni aniqlash va matnni idrok etish strategiyasini boshqarishga xizmat qiladi. Ayniqsa diniy diskursda deyktilik birliklar faqat

grammatik vosita emas, balki **teologik va pragmatik ta’sir mexanizmi** sifatida namoyon bo‘ladi.

Nemis tilidagi Qur’on tarjimalari, Injil matnlari va ibodat matnlarida uchraydigan **sotsiodeyktik birliklar** (*Bruder, Gemeinde, Schwester* va boshqalar) diniy jamoa ichidagi ijtimoiy yaqinlikni, ruhiy birlikni hamda kollektiv identifikatsiyani shakllantiradi. Ushbu birliklar orqali matn o‘quvchini oddiy tinglovchi emas, balki diniy hamjamiyatning faol a’zosi sifatida tasvirlaydi. Natijada diniy matn kommunikativ jihatdan dialogik xarakter kasb etadi.

Bundan tashqari, diniy matnlarda **tekstual deyktik birliklar** — masalan, *siehe* (“qarang”), *denn* (“chunki”) kabi elementlar — matn strukturasini tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. Ular o‘quvchining e’tiborini muhim semantik nuqtalarga yo‘naltiradi, izohlash funksiyasini bajaradi hamda argumentatsiyani kuchaytiradi. Ayniqsa Injil va ibodat matnlarida *siehe* birliklari vahiy yoki ilohiy haqiqatning ta’kidlovchi signali sifatida ishlatiladi, *denn* esa sabab-natija aloqalarini teologik izoh bilan bog‘laydi.

Diniy diskursning o‘ziga xosligi shundaki, unda deyksis faqat fazoviy yoki shaxsiy ko‘rsatkich bo‘lib qolmaydi; u **ma’naviy makon** yaratadi. Nutq ishtirokchilari real kommunikativ vaziyatdan tashqariga chiqib, muqaddas vaqt va muqaddas makon konsepsiyasiga kiradi. Shu sababli diniy matnlarda deyktik birliklar lingvistik birlikdan ko‘ra kengroq — ideologik, ruhiy va madaniy funksiyani bajaradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi nemis tilidagi diniy matnlarni lingvopragmatik nuqtai nazardan kompleks tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Hozirgi tilshunoslikda Qur’on, Injil va ibodat diskursini qiyosiy deyktik tahlil qilish ishlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ayniqsa sotsiodeyksis va tekstual deyksisning o‘zaro bog‘liqligi hamda ularning matn ichidagi kommunikativ strategiyalarni shakllantirishdagi roli alohida ilmiy e’tiborni talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi — nemis tilidagi Qur’on, Injil va ibodat matnlarida qo‘llanilgan *Bruder, Gemeinde, siehe, denn* kabi deyktik birliklarning semantik, pragmatik va diskursiv funksiyalarini aniqlash hamda ularning diniy kommunikatsiyadagi o‘rnini ochib berishdan iborat.

Ushbu maqola diniy diskurs lingvistikasi, pragmatika, matn lingvistikasi va deyksis nazariyasini integratsiyalashgan holda o‘rganishga xizmat qiladi hamda muqaddas matnlarning til mexanizmlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot nemis tilidagi diniy diskursda sotsiodeyksis va tekstual deyksis birliklarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, u zamonaviy pragmatika, diskurs tahlili va deyksis nazariyasiga tayangan holda amalga oshiriladi. Quyida mazkur mavzuga bevosita yoki bilvosita aloqador bo‘lgan asosiy ilmiy manbalar tahlil qilinadi.

Ingliz tilshunosi **Stephen C. Levinson**ning “*Pragmatics*” (1983) nomli fundamental ilmiy asari zamonaviy pragmalingvistika va deyksis nazariyasining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Olim ushbu asarida deyksisni nutq kontekstiga bog‘liq referensiya tizimi sifatida

izohlaydi hamda uni shaxsiy, zamoniy, makoniy, diskursiv va **ijtimoiy deysis** turlariga ajratadi[1]

Levinsonning fikricha, ijtimoiy deysis nutq ishtirokchilari o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni til orqali ifodalash imkonini beradi. Nemis tilidagi diniy matnlarda uchraydigan *Bruder* va *Gemeinde* birliklari aynan shu kategoriya doirasiga kiradi. Ushbu birliklar diniy jamoa ichida tenglik, ruhiy yaqinlik hamda kollektiv identifikatsiyani shakllantiradi. Shunday qilib, Levinsonning nazariy qarashlari diniy diskursda sotsiodeysisning funksional mohiyatini tushuntirishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Amerikalik tilshunos **Charles J. Fillmore**ning “*Santa Cruz Lectures on Deixis*” (1975) nomli ilmiy ma‘ruzalari deysis nazariyasini chuqurlashtirgan muhim tadqiqotlardan biridir. Olim deysis birliklarning ma‘nosi kommunikativ vaziyat markazi — ya‘ni **nutq origo nuqtasi** bilan belgilanishini asoslab beradi[2]

Fillmore nazariyasiga ko‘ra, deysis har doim nutq subyekti nuqtai nazaridan tashkil topadi. Diniy matnlarda esa ushbu markaz ko‘pincha inson emas, balki ilohiy nutq manbasi hisoblanadi. Shu sababli *siehe* kabi birliklar o‘quvchini muqaddas haqiqatga yo‘naltiruvchi semantik signal vazifasini bajaradi. Fillmore konsepsiyasi diniy diskursni oddiy kommunikativ nutqdan farqlovchi lingvistik mexanizmlarni tushuntirish imkonini beradi.

Avstriyalik tilshunos **Karl Böhler**ning “*Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*” (1934) nomli ilmiy asari deysis nazariyasining klassik poydevorlaridan biri hisoblanadi. Olim tilni “Organon modeli” asosida izohlab, tilning tasvirlovchi, ifodalovchi va murojaat funksiyalarini ajratadi[3]

Böhler tomonidan ilgari surilgan **Zeigfeld (ko‘rsatish maydoni)** tushunchasi diniy matnlarda deysis birliklarning ishlash mexanizmini tushuntirishda muhimdir. Injil va ibodat matnlarida uchraydigan *siehe* birliklari aynan murojaat funksiyasini bajarib, o‘quvchining diqqatini muhim diniy mazmunga qaratadi. Bu esa diniy diskursda deysisning psixologik va kommunikativ ta‘sirini ko‘rsatadi.

Britaniyalik olim **Paul Chilton**ning “*Analysing Political Discourse: Theory and Practice*” (2004) nomli ilmiy asari diskursni kognitiv va ijtimoiy makon sifatida tahlil qilishga bag‘ishlangan[4]. Garchi tadqiqot siyosiy diskursga oid bo‘lsa-da, unda ishlab chiqilgan diskurs markazi, identifikatsiya strategiyasi va kommunikativ makon nazariyalari diniy matnlarni o‘rganishda ham samarali qo‘llanadi.

Chiltonning fikricha, diskurs orqali “biz” va “boshqalar” konsepsiyasi shakllanadi. Diniy matnlarda *Gemeinde* kabi birliklar aynan kollektiv identitetni yaratadi hamda diniy hamjamiyatni yagona ruhiy makon sifatida tasvirlaydi. Shu jihatdan olimning ilmiy qarashlari diniy diskursdagi sotsiodeysis birliklarning ideologik va kommunikativ funksiyasini ochib beradi.

Ko‘rib chiqilgan olimlarning ilmiy ishlari deysis hodisasini turli nazariy yo‘nalishlarda yoritadi. Levinson deysisning pragmatik tizimini ishlab chiqqan bo‘lsa, Fillmore nutq markazi konsepsiyasini asoslaydi. Böhler tilning ko‘rsatish va murojaat mexanizmlarini

psixolingvistik jihatdan tushuntiradi, Chilton esa diskursni ijtimoiy identifikatsiya maydoni sifatida talqin qiladi. Ushbu nazariy qarashlar nemis tilidagi Qur‘on, Injil va ibodat matnlarida uchraydigan *Bruder, Gemeinde, siehe, denn* kabi birliklarning lingvopragmatik funksiyalarini tahlil qilish uchun metodologik asos vazifasini bajaradi.

Mazkur tadqiqot nemis tilidagi Qur‘on tarjimalari, Injil matnlari hamda ibodat diskursida qo‘llaniladigan sotsiodeyktik va tekstual deyktik birliklarni lingvistik hamda pragmatik jihatdan o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy tilshunoslikning pragmatika, diskurs tahlili va deysis nazariyasi yondashuvlarini integratsiyalash asosida ishlab chiqildi. Ishda sifat tahliliga asoslangan ilmiy yondashuv qo‘llanilib, matn ichidagi til birliklarining funksional va kommunikativ xususiyatlari tahlil qilindi.

Tadqiqot dizayni sifat (qualitative) tadqiqot modeli asosida tashkil etildi. Asosiy e‘tibor statistik miqdoriy ko‘rsatkichlarga emas, balki diniy matnlarda qo‘llanilgan *Bruder, Gemeinde, siehe, denn* kabi birliklarning semantik, pragmatik hamda diskursiv vazifalarini aniqlashga qaratildi. Ushbu yondashuv diniy diskursning ma‘naviy va kommunikativ xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tadqiqot materiali sifatida nemis tilidagi muqaddas matnlar tanlab olindi. Jumladan, zamonaviy nemis tiliga tarjima qilingan Qur‘on matnlari, nemis tilidagi Injil (Eski va Yangi Ahd) hamda ibodat matnlari korpus sifatida foydalanildi. Matnlar diniy diskursning turli janrlarini — nasriy bayon, nasihat, murojaat, ibodat va vahiy nutqini qamrab olishi bilan ahamiyatlidir. Materiallar tanlashda deyktik birliklarning faol qo‘llanilishi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Nazariy asos sifatida deysis nazariyasi, lingvopragmatika hamda funksional diskurs tahlili konsepsiyalaridan foydalanildi. Sotsiodeyktik diniy jamoa ichidagi ijtimoiy va ruhiy munosabatlarni ifodalovchi til vositasi sifatida talqin qilindi. Tekstual deysis esa matn strukturasini tashkil etuvchi, o‘quvchini ma‘lum semantik nuqtalarga yo‘naltiruvchi diskurs mexanizmi sifatida o‘rganildi.

Ma‘lumotlarni yig‘ish jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Avvalo tadqiqot uchun tanlangan matnlardan deyktik birliklar aniqlab olindi. Keyinchalik ushbu birliklar qatnashgan matn parchalar ajratildi va ularning kontekstual qo‘llanilishi o‘rganildi. Misollar sotsiodeyktik va tekstual deyktik birliklarga ajratilib, har birining kommunikativ vazifasi tahlil qilindi. Tahlil jarayonida matnning umumiy teologik mazmuni ham hisobga olindi.

Tadqiqot davomida bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi. Kontekstual tahlil usuli orqali birliklarning ma‘nosi matn muhitida aniqlashtirildi. Funksional-pragmatik tahlil yordamida ularning kommunikativ ta‘siri o‘rganildi. Diskurs tahlili usuli diniy matnning ichki tuzilishi va ideologik yo‘nalishini aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, Qur‘on, Injil va ibodat matnlaridagi qo‘llanilishni solishtirish maqsadida qiyosiy tahlil metodi ham qo‘llandi.

Tadqiqotning metodologik chegarasi shundan iboratki, ishda nemis diniy diskursidagi barcha deyktik birliklar emas, balki eng xarakterli hisoblangan *Bruder, Gemeinde, siehe* va

denn birliklari tahlil qilindi. Biroq aynan ushbu birliklar diniy kommunikatsiyaning asosiy pragmatik mexanizmlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Mazkur metodologik yondashuv diniy matnlarda sotsiodeyktik birliklar orqali kollektiv diniy identitet shakllanishini hamda tekstual deyktik birliklar orqali matnning mantiqiy tuzilishi, e‘tiborni yo‘naltirish va teologik ta’kid mexanizmlari qanday amalga oshishini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot natijalari diniy diskurs lingvistikasi va deyksis nazariyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Mazkur bo‘limda nemis tilidagi Qur‘on tarjimalari, Injil matnlari va ibodat diskursidan olingan yangi (oldingi qismlarda keltirilmagan) misollar asosida sotsiodeyktik hamda tekstual deyktik birliklarning funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Tahlil lingvopragmatik va diskursiv yondashuv asosida olib borildi.

“Brüder” (ko‘plik shakli)

Misol (Injil matnidan): „*Ihr aber seid alle Brüder.*“

(Matto 23:8, nemischa tarjima)[5]

Ushbu misolda *Brüder* birlik ijtimoiy yaqinlikni bildiruvchi sotsiodeyktik vosita sifatida ishlatilgan. Grammatik jihatdan ko‘plik shakli bo‘lsa-da, u biologik qarindoshlikni emas, balki ruhiy tenglik va diniy hamjamiyatni ifodalaydi. Pragmatik jihatdan bu birlik auditoriya va nutq subyekti o‘rtasidagi masofani kamaytiradi hamda jamoaviy identitetni mustahkamlaydi. Natijada sotsiodeyksis diniy diskursda ijtimoiy strukturani emas, balki ruhiy birdamlikni yaratish vositasiga aylanadi.

“Liebe Gemeinde” (ibodat nutqida). Misol (liturgik murojaat shakli): „*Liebe Gemeinde, wir sind heute hier versammelt...*“ [6]

Bu ibodat yoki cherkov nutqida keng qo‘llanadigan murojaat shaklidir. *Gemeinde* so‘zi diniy jamoani bildiradi, biroq uning oldidagi *Liebe* (aziz, qadrli) sifati emotsional yaqinlikni kuchaytiradi. Bu birlik nutq boshida qo‘llanib, kommunikativ aloqani mustahkamlaydi. Diskursiv jihatdan bu murojaat tinglovchini faol ishtirokchiga aylantiradi. Sotsiodeyktik birlik shu tariqa diniy diskursni dialogik xarakterga olib keladi.

“Siehe, ich mache alles neu.” Misol (Vahiy kitobidan): „*Siehe, ich mache alles neu.*“ (Offenbarung 21:5)[7]

Bu misolda *siehe* birlik tekstual deyksis vazifasini bajaradi. U e‘tiborni keyingi gapga qaratadi va semantik urg‘uni kuchaytiradi.

Lingvistik jihatdan *siehe* ko‘rsatish fe‘lining buyruq shakli bo‘lib, “qarang” ma’nosini anglatadi. Ammo diniy diskursda u oddiy ko‘rsatish emas, balki vahiy mazmunini ta’kidlash vositasi hisoblanadi. U o‘quvchini ruhiy idrok holatiga tayyorlaydi. Natijada tekstual deyksis matnning dramatik va teologik ta’sirini oshiradi.

Denn der Herr ist gerecht.” Misol (Zabur matnidan): „*Denn der Herr ist gerecht.*“ [8]

Bu yerda *denn* sabab-izoh bog‘lovchisi sifatida ishlatilgan. U oldingi hukmni asoslaydi va teologik dalillashni kuchaytiradi. Diskurs tahlili shuni ko‘rsatadiki, diniy matnlarda *denn* birliklari ko‘pincha axloqiy yoki ilohiy hukmni izohlash uchun xizmat qiladi. Bu esa diniy argumentatsiyaning mantiqiy tuzilishini mustahkamlaydi.

„*O ihr, die ihr glaubt...*“ [9]. Bu ibora nemis Qur‘on tarjimalarida tez-tez uchraydi. U to‘g‘ridan-to‘g‘ri murojaat shakli bo‘lib, sotsiodeyktik xususiyatga ega. Bu birlik o‘quvchini diniy subyekt sifatida identifikatsiya qiladi.

Pragmatik jihatdan ushbu forma auditoriyani umumiy e‘tiqod maydoniga kiritadi va diniy buyruq yoki nasihatni kuchaytiradi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, nemis tilidagi diniy matnlarda qo‘llaniladigan sotsiodeyktik va tekstual deyktik birliklar diniy diskursning kommunikativ tuzilishini shakllantirishda muhim lingvopragmatik vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, *Brüder, Gemeinde, ihr* kabi sotsiodeyktik birliklar diniy jamoa ichida kollektiv identitetni yaratish va mustahkamlash vazifasini bajaradi. Ushbu birliklar orqali nutq subyeksi va adresat o‘rtasidagi ijtimoiy hamda ruhiy masofa qisqaradi, natijada o‘quvchi yoki tinglovchi o‘zini diniy hamjamiyatning faol a‘zosi sifatida his qiladi.

Tekstual deyktik birliklar — xususan *siehe* va *denn* elementlari — matnning mantiqiy va semantik tashkil etilishida alohida ahamiyat kasb etadi. *Siehe* birliklari o‘quvchi e‘tiborini muhim teologik mazmunga yo‘naltiruvchi signal vazifasini bajarsa, *denn* sabab-izoh munosabatlarini ifodalash orqali diniy fikrning dalillanishini kuchaytiradi. Shu tariqa tekstual deyksis matnning ichki mantiqiy izchilligini ta‘minlab, diniy nutqning tushunarli va ta‘sirchan bo‘lishiga xizmat qiladi.

Tahlil jarayonida ushbu ikki turdagi deyktik birliklar ko‘pincha birgalikda qo‘llanishi ham kuzatildi. Masalan, „*Brüder, siehe, der Herr kommt bald.*“ kabi konstruksiyalarda sotsiodeyksis (*Brüder*) murojaat funksiyasini bajarsa, tekstual deyksis (*siehe*) mazmuniy urg‘uni kuchaytiradi. Natijada murojaat va semantik ta‘kid uyg‘unlashib, diniy nutqning emotsional hamda ruhiy ta‘siri ortadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, nemis tilidagi Qur‘on tarjimalari, Injil matnlari va ibodat diskursida sotsiodeyktik birliklar diniy hamjamiyatning kollektiv ongini shakllantirishda markaziy rol o‘ynaydi. Tekstual deyktik birliklar esa matn strukturasi boshqarib, teologik mazmunni izchil va mantiqiy tarzda yetkazishga xizmat qiladi. Deyktik birliklar diniy diskursda oddiy grammatik vosita sifatida emas, balki ruhiy-ideologik ta‘sir mexanizmi sifatida namoyon bo‘lishi aniqlandi.

Shuningdek, Qur‘on, Injil va ibodat matnlarida deyksisning umumiy funksional o‘xshashliklari mavjudligi aniqlangan bo‘lsa-da, ularning stilistik qo‘llanilishida janrga xos farqlar kuzatiladi. Qur‘on tarjimalarida deyktik birliklar ko‘proq normativ va nasihat xarakteriga ega bo‘lsa, Injil matnlarida narrativ hamda vahiy uslubi ustunlik qiladi, ibodat matnlarida esa emotsional-murojaat funksiyasi kuchli namoyon bo‘ladi.

Umuman olganda, sotsiodeyksis va tekstual deyksis diniy diskursning kommunikativ yadrosini tashkil etadi. Ushbu birliklar orqali matn va o‘quvchi o‘rtasida ruhiy aloqa vujudga

keladi, diniy mazmunning idrok etilishi kuchayadi hamda diniy nutqning pragmatik ta’sir darajasi oshadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot nemis tilidagi Qur’on tarjimalari, Injil matnlari hamda ibodat diskursida qo‘llaniladigan sotsiodeyktik va tekstual deyktik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlandi. Tadqiqot jarayonida diniy matnlar oddiy axborot yetkazuvchi vosita emas, balki murakkab kommunikativ tizim ekanligi aniqlandi. Ushbu tizimda deyktik birliklar matn mazmunini tashkil etish, adresatni aniqlash hamda ruhiy ta’sirni kuchaytirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, *Bruder, Brüder, Gemeinde, ihr* kabi sotsiodeyktik birliklar diniy diskursda kollektiv identitetni shakllantirishga xizmat qiladi. Ular orqali nutq subyekti va tinglovchi o‘rtasida ruhiy yaqinlik hosil bo‘ladi hamda diniy jamoaning birlik konsepsiyasi mustahkamlanadi. Diniy matnlarda murojaat shakllari ijtimoiy statusni emas, balki ma’naviy tenglikni ifodalaydi. Shu sababli sotsiodeyktik diniy diskursning ijtimoiy-psixologik asosini tashkil etadi[10]

Tekstual deyktik birliklar — *siehe, denn* kabi elementlar — matnning ichki strukturaviy yaxlitligini ta’minlashda muhim vosita ekanligi aniqlanadi. Ushbu birliklar o‘quvchi e’tiborini muhim teologik mazmunga yo‘naltiradi, sabab-natija aloqalarini izohlaydi va diniy fikrning argumentativ kuchini oshiradi. Natijada deyktik birliklar diniy nutqning mantiqiy va semantik tashkilotchisi sifatida namoyon bo‘ladi.

Qiyosiy tahlil natijalari Qur’on, Injil va ibodat matnlarida deyktik funksiyalarining umumiylikka ega ekanligini ko‘rsatdi. Biroq janr xususiyatiga ko‘ra stilistik farqlar ham mavjud: Qur’on tarjimalarida normativ va nasihat xarakteri ustun bo‘lsa, Injil matnlarida narrativ va vahiy uslubi kuchliroq namoyon bo‘ladi, ibodat diskursida esa emotsional va murojaat funksiyasi yetakchi hisoblanadi.

Tadqiqot natijasida deyktik birliklar diniy diskursda grammatik birlikdan kengroq — ideologik, ruhiy va kommunikativ ta’sir mexanizmi sifatida faoliyat yuritishi ilmiy jihatdan asoslandi. Sotsiodeyktik va tekstual deyktik diniy matnning kommunikativ yadrosini tashkil etib, o‘quvchi va muqaddas matn o‘rtasida ma’naviy aloqani shakllantiradi. Mazkur tadqiqot natijalari diniy diskurs lingvistikasi, pragmatika va matn lingvistikasi yo‘nalishlarida keyingi ilmiy izlanishlar uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bühler, K. (1934). *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Gustav Fischer.
2. Fillmore, C. J. (1975). *Santa Cruz Lectures on Deixis*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
3. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

5. Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge.
6. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.
7. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
8. Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
9. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill.
10. Al-Qur'an. German Translation by Muhammad Asad (1980). Gibraltar: Dar al-Andalus / Biblical texts: *Die Bibel nach Martin Luther* (2017 edition).